

Het verspreidingsgebied van *Senecio jacobaea* L. var. *nudus* Weston

door

R. VAN DER MEIJDEN (Rijksherbarium, Leiden)

Bij tal van Compositeten komen straalbloemloze vormen voor, die in de meeste gevallen systematisch van weinig betekenis lijken te zijn. Bij *Senecio jacobaea* komen twee van dergelijke vormen voor, die ik hier zal noemen de „duinvorm” en de „binnenland-vorm”.

De „binnenland-vorm” verschilt van de gewone, stralende vorm alleen in de reductie van de bloemkroon der buitenste bloemen; evenals bij de gewone vorm zijn hier de

buitenste vruchten in het bloemhoofdje kaal of nagenoeg kaal en de overige behaard. Deze straalbloemloze vorm komt incidenteel voor, schijnt niet erfelijk te zijn en wordt door het hele areaal van de soort aangetroffen. In het veld valt deze vorm op doordat in een normale populatie slechts enkele exemplaren geen of zeer korte straalbloemen bezitten. Deze „binnenland-vorm” heeft naar mijn mening geen enkele systematische betekenis.

Bij de „duinvorm” (*Senecio jacobaea* L. var. *nudus* Weston, Bot. Univ. 3, 1772, p. 641; syn.: var. *flosculosus* Lamk. et DC., Fl. Fr. 4, 1805, p. 163; var. *discoideus* Wimm. et Grab., Fl. Silesiae 2, 2, 1829, p. 153; *Senecio dunensis* Dum., Fl. Belg., 1827, p. 66) zijn alle vruchten van een bloemhoofdje in meerdere of mindere mate behaard; het lijkt aannemelijk dat hier de buitenste rij bloemen die normaal kale vruchtbeginsels hebben, verdwenen is. De vorm is zaadvast (DE VRIES, 1901, p. 138) en heeft een duidelijk eigen areaal waarin zij de gewone stralende vorm vervangt. Hierbij moet worden opgemerkt, dat er zo nu en dan tussenvormen tussen de duinvorm en de gewone vorm worden aangetroffen die half-lange straalbloemen bezitten en waarbij de randvruchten kaal zijn; dit zijn vermoedelijk hybriden.

In het veld is het verschil tussen de binnenland-vorm en de duinvorm vaak moeilijk vast te stellen, maar het lijkt mij niet onmogelijk dat er bovendien nog enige kleine verschillen in bladvorm tussen beide kunnen worden geconstateerd (VAN EEDEN, 1874a). Het komt mij voor, dat het goed verdedigbaar is om de duinvorm als ondersoort van *S. jacobaea* te onderscheiden, maar een goed biosystematisch onderzoek hieromtrent is zeker gewenst. Ik wil in deze bijdrage slechts volstaan met een schets van de verspreiding van de duinvorm in Nederland en daarbuiten.

De gewone, stralende vorm van *S. jacobaea* is zeer algemeen (UFK 8, ADEMA, 1974) en komt door vrijwel het hele land voor, maar ontbreekt in het Waddendistrict; voorts zijn mij van het Duindistrict tussen Bergen en IJmuiden geen opgaven bekend; tussen IJmuiden en Den Haag is de gewone vorm vrij schaars, maar niet zeldzaam; van Den Haag tot Cadzand is zij echter zeer algemeen.

De Zuidgrens van het areaal van de duinvorm ligt bij Den Haag; zuidelijker vindt men slechts weinige straalbloemloze exemplaren: Monster (1974), Hoek van Holland (1975), Voorne (1931), Goedereede (1920), Ouddorp (1973). Vanaf Den Haag tot Bergen en in het hele Waddendistrict is de duinvorm zeer algemeen; de vorm is ook gerapporteerd van Balgzand (DE LEEUW, 1928, p. 166) en van de Noordkust van Wieringen (VAN SOEST, 1931, p. 319).

Alleen tussen Den Haag en IJmuiden komen de gewone vorm en de duinvorm samen voor. Tegenwoordig vindt men slechts weinig stralende exemplaren in dat gebied, maar kennelijk was dat in de vorige eeuw omgekeerd, getuige de waarnemingen van VAN EEDEN (1874b, p. 390) en DE VRIES (1901, p. 466-467). Overigens is het wel zeker, dat de duinvorm soms binnenslands met duinzand is aangevoerd, zoals b.v. van oudsher bij Leiden; vanzelfsprekend geeft dit aanleiding tot verwarring met de binnenland-vorm.

Twee opgaven van de stralende vorm uit het Waddendistrict zijn beide onjuist: die van Terschelling, vuurtoren, 1884 (VAN EEDEN 1886, p. 397) bezit half-lange straalbloemen en behoort hoogstwaarschijnlijk tot de hybride *S. aquaticus* × *jacobaea* var. *nudus*; die van Terschelling, Midsland 1886 (BOERLAGE c.s., 1886, p. 108) behoort tot *S. aquaticus*.

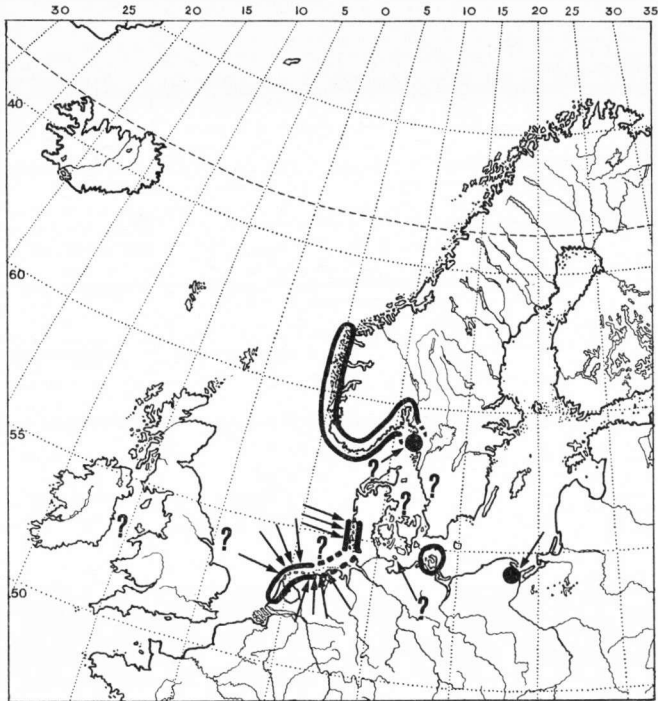

Fig. 1. Verspreidingskaart van *Senecio jacobaea* L. var. *nudus* Weston.

De aanduiding voor var. *nudus* in de Flora van Nederland (VAN OOSTSTROOM, 1975) „in en achter de duinen pl. alg.” dient dus te worden bijgesteld.

Ook in het buitenland is er niet altijd acht geslagen op de duinvorm en zijn de gegevens dientengevolge nogal summier.

Er zij overigens op gewezen, dat uit literatuuropgaven alleen meestal niet valt op te maken of men te doen heeft met de duinvorm of met de binnenland-vorm. Slechts in die gevallen, waar vermeld is dat de straalbloemloze vorm algemeen of de stralende vorm niet of zeldzaam voorkomt, is het m.i. aannemelijk dat de duinvorm is bedoeld. Deze positieve gegevens wijzen op een Noordatlantisch-Westbaltisch areaal voor de duinvorm (fig. 1).

Wat het Noordatlantische deel van het areaal betreft ontbreken in Engeland voor de O.- en W.-kust de precieze vindplaatsopgaven (HARPER & WOOD, 1957). In West-Duitsland komt de duinvorm voor op de Oostfriese eilanden Borkum (zeer algemeen; MEYER, 1836) en Juist (BUCHENAU, 1881); GREMMEN & KREMERS (1971) citeren ten onrechte VAN DIEKEN (1970) voor opgaven van *S. jacobaea* van Norderney, Baltrum, Langeoog en Wangeroog. Van de Noordfriese eilanden Helgoland, Amrum en Föhr vermeldt CHRISTIANSEN (1953) alleen de soort, RAABE (1965) vermeldt de duinvorm van Sylt.

Voor Denemarken wordt de duinvorm vermeld van de eilanden Röm (RAABE, 1965) Fanø en Manø (PEDERSEN, 1953, p. 32, onder de naam *S. dunensis* Dum.); verdere

opgaven van de Deense kust ontbreken, omdat ook PEDERSEN (1961) geen onderscheid tussen beide vormen maakt. In Noorwegen is hij aangetroffen aan de Westkust van 62°30' NB. op verscheidene plaatsen zuidelijk tot Bergen, van Bergen tot Christiansand komt hij algemeen en langs de Zuidoostkust op verscheidene plaatsen tot de Zweedse grens (BLYTT, 1861) voor. Van Zweden is de duinvorm zonder nadere vindplaats-aanduidingen vermeld door FRIES (1846); een collectie in het Rijksherbarium (Duysjes & Kanis 421) van de Zuidwestkust (Fiskebäckskill) sluit aan bij het Noorse areaal.

In het Westbaltische areaal is *S. jacobaea* var. *nudus* bekend van het Oostzee-eiland Rügen (MARSSON, 1869) en voorts vermeldt CHRISTIANSEN (1953) de soort zonder nadere aanduiding van de vorm van het Westduitse eiland Fehmarn. Tenslotte noemt ABROMEIT (1903) hem zeer algemeen „bei Fahrwasser und Westerplatte” bij het Poolse Gdansk.

Vindplaatsen in de duinen zuidelijk van Den Haag zijn vrij zeldzaam en verspreid; misschien betreft het hier zuidelijke „voorposten” van het hoofdareaal van de duinvorm. Van de Belgische kust is dan ook slechts een klein aantal opgaven bekend: Blankenberghe (MATHIEU, 1853), Heyst en Oostende (DURAND, 1899). Van de Franse kust zijn geen opgaven bekend.

Literatuur

- ABROMEIT, J., 1903. Flora von Ost- und Westpreussen 1 (2). Berlin.
- ADEMA, F. A. C. B., 1974. In J. MENNEMA, Atlas van de Nederlandse Flora (in voorbereiding).
- BLYTT, M. N., 1861. Norges Flora 1. Christiania.
- BOERLAGE, J. G., c.s., 1886. Lijst der planten waargenomen op Terschelling, etc. Ned. Kruidk. Arch. ser. 2, 5, p. 103—117.
- BUCHENAU, F., 1881. Flora der Ostfriesischen Inseln. Norden.
- CHRISTIANSEN, W., 1953. Neue kritische Flora von Schleswig-Holstein. Rendsburg.
- DIEKEN, J. VAN, 1970. Beiträge zur Flora Nordwestdeutschlands (unter besondere Berücksichtigung Ostfrieslands). Jever.
- DURAND, TH., 1899. Prodrome de la Flore Belge 3 (2). Bruxelles.
- EEDEN, F. W. VAN, 1874a. Flora Batava 15. Leiden.
- , 1874b. Lijst der planten die in de Nederlandse Duinstreken gevonden zijn. Ned. Kruidk. Arch. ser. 2, 1, p. 360—451.
- , 1886, in: Verslag van de een en veertigste vergadering, etc. Ned. Kruidk. Arch. ser. 2, 4, p. 383—399.
- FRIES, E. M., 1846. Summa Vegetabilium Scandinaviae 1. Stockholm.
- GREMME, N. J. M. & J. W. P. M. KREMERS, 1971. De flora van de Nederlandse, Duitse en Deense Waddeneilanden. Nijmegen.
- HARPER, J. L. & W. A. WOOD, 1957. Biological flora of the British Isles no. 962. Journ. of Ecol. 45, p. 617—637.
- LEEUW, W. C. DE, 1928. Vegetatie op een natuurterrein in de Balgzandpolder. Ned. Kruidk. Arch. 38, p. 162—166.
- MARSSON, T. F., 1869. Flora von Neu-Vorpommern und den Inseln Rügen und Usedom. Leipzig.
- MATHIEU, C., 1853. Flore Générale de Belgique 1. Bruxelles.
- MEYER, G. F. W., 1836. Chloris Hanoverana. Göttingen.
- OOSTSTROOM, S. J. VAN, 1975. Heukels-Van Ooststroom, Flora van Nederland, 18e druk. Groningen.
- PEDERSEN, A., 1953. Floraen på Fanø og Manø. Bot. Tidsskr. 50, p. 1—34.
- 1961. Kurvblomsternes udbredelse i Danmark (ekskl. Hieracium og Taraxacum). Bot. Tidsskr. 57, p. 81—289.
- RAABE, E. W., 1965. Betrachtungen zur Flora der Insel Röm, Sonderdr. a. d. Schr. d. Heimatkundl. Arbeitsgem. für Nordschleswig, 12.

SOEST, J. L. VAN, 1931. De Pteridophyta en Phanerogamae van Wieringen. Ned. Kruidk. Arch. 41. p. 308—355.

VRIES, H. DE, 1901. Die Mutationstheorie. Leipzig.

Summary

In *Senecio jacobaea* L. two forms with non-radiating capitules are distinguished: a.) a non-heritable form, hence of no systematic value, occurring incidentally throughout the area of the species, with the outer ray of fruits nearly glabrous like in normal radiating forms of the species, and b.) a heritable (DE VRIES, 1901) form with a distinct area (*fig. 1*) with all fruits equally hairy (probably by reduction of the outer ray of flowers). The distribution of the latter form, provisionally called *Senecio jacobaea* var. *nudus* Weston (Bot. Univ. 3, 1772, p. 641; syn.: *S. jacobaea* var. *flosculosus* Lamk. et DC.; *S. dunensis* Dum.), is given from herbarium material and literature; var. *nudus* fully replaces the type variety in the dunes in the Netherlands southwards to IJmuiden, only in the dunes between IJmuiden and Den Haag both the radiating form and var. *nudus* are found together (at present the latter is very common whereas the radiating form is rare, but at the end of the last century this situation was reverse). Var. *nudus* may be worth the rank of subspecies. A probable hybrid *S. aquaticus* × *jacobaea* var. *nudus* is recorded from the island of Terschelling.